Analiz No : 2015 / 8

20.04.2015

Ali Murat Taşkent

21.04.2015

Sasun: The History of an 1890s Armenian Revolt

Justin McCarthy-Ömer Turan-Cemalettin Taşkıran

Salt Lake City: The University of Utah Press, 2014, 351 sayfa

ISBN: 978-1-60781-384-2

Dil: English

Amazon.com fiyatı $32.00 (07.04.2015).

Justin McCarthy,[1] Ömer Turan[2] ve Cemalettin Taşkıranın[3] kaleme aldıkları *Sasun: The History of an 1890s Armenian Revolt* (Sasun: 1890lardaki bir Ermeni İsyanının Tarihi), Türkiyenin güneydoğusunda bulunan Sasunda gerçekleşen Ermeni isyanına ışık tutmayı amaçlayan bir çalışmadır. Yazarlar, Sasunda gelişen olayları dönemin sosyo-politik durumu ve tarihi arka planını göz önünde bulundurarak incelemektedirler. Bunun yanında, yazarlar Avrupa ve ABDde Sasun Katliamı şeklinde yapılan bu olay hakkındaki haberlerin eleştirel bir analizini de yapmakta ve bu haberlerin çok da güvenilir olmadığını savlamaktadırlar.

Kitabın temel argümanı, Sasun olaylarının ABD ve Avrupa basınında gerçek dışı bir şekilde yansıtıldığıdır. Yazarlar, gazetecilerin, misyonerlerin ve diplomatların hazırladıkları

raporların hatalı olduğunu ileri sürmektedirler; Osmanlı zulmü ve katliamı şeklinde basında dolaşan haberler gerçekleri yansıtmaktan çok uzaktır. Sasun olaylarının ardından kurulan Sasun Komisyonunda verilen ifadeler ve komisyon toplantılarına katılan Avrupalı heyetin hazırladığı rapor, yazarların iddiasının temelini oluşturmaktadır. *Sasun: The History of an 1890s Armenian Revolt*, Sasunla ilgili bazı baskın mitleri çürütmesi bakımından değerli bir arşiv çalışmasıdır.

Sasun isyanının meydana geldiği ortamı açıklamak amacıyla, yazarlar öncelikle bölgenin iklimi, coğrafyası ve nüfusu hakkında kısa bilgiler vermektedirler. Yolların durumu ve dağlık yapısı dolayısıyla bölgenin ücra ve ulaşılamaz olduğunun altını çizen yazarlar, kar yağışı yüzünden yılın önemli bir bölümünde bölgeye ulaşımın oldukça zor olduğunu eklemektedirler. Bundan hareketle, bölgedeki Ermeniler ve Kürtlerin fiilen merkezi hükümetten bağımsız olduklarını ve bölgede devlet otoritesinin asgari düzeyde olduğunun altını çizmektedirler[4] Devlet görevlilerinin bölgeye girememelerinden dolayı bölgenin demografik yapısı hakkında kesin bilgilere ulaşmanın mümkün olmadığını ifade etmektedirler. Yine de, isyandan etkilenmiş bölgedeki Ermeni nüfusun 3500-4500 arasında olduğuna dair tahmin yürütmektedirler.

Sasun isyanının daha iyi anlaşılması için yazarlar, Sasundaki Osmanlı müdahalesine odaklanmak yerine isyan öncesi farklı gruplar (Kürtler ve Ermeniler) arasındaki ilişkiler üzerine eğilmektedirler.

Yazarlar, Kürtleri Ermenilerle savaşan bileşik bir grup olarak gösteren Batı basınındaki haberlerin aksine, Kürtlerde aşiret bölünmeleri ve bu aşiretler arasında çatışmalar olduğunu ve Ermenilerin farklı Kürt aşiretleriyle ittifak kurduklarını belirtmektedirler. Bu çatışmalara toprakla ilgili anlaşmazlıkların ve otlak kavgalarının sebep olduğunu ve Osmanlı hükümetinin başlangıçta bu çatışmalarda Ermenilerin yanında yer aldığını söyleyen yazarlar, bunun sebebini, Kürt aşiretlerinin daha başına buyruk olmalarından ve otorite kabul etmemelerinden dolayı bölgede otorite sağlama isteği şeklinde açıklamaktadırlar. Ayrıca, Kürtlerin geçmişte büyük isyanlar çıkarmış oldukları bilinmektedir. Hükümetin, Ermeni kayıpların olması durumunda Osmanlı-Avrupa ilişkilerinin olumsuz etkileneceğinin farkında olduğunu ileri süren yazarlar, bu yüzden Ermenileri korumak bölgeye her yıl asker gönderildiğini ifade etmektedirler.[5]

Diğer taraftan, yazarlar, Sasundaki Osmanlı müdahalesine, Kürtler ve Ermeniler arasındaki çatışmaların değil, Osmanlı otoritesine karşı isyan hareketlerinin neden olduğunu öne sürmektedirler. Vergi ödemeyi reddetmeleri, devlet görevlilerini bölgeden kovmaları, jandarmaları öldürmeleri ve Osmanlı memurlarına saldırmaları, Ermenilerin devlete karşı açıkça ayaklandıklarının göstergeleri olmuştur.[6]

Yazarlar, Sasun isyanının arkasındaki aktörün Hınçaklar[7] olduğunu, zira Hınçakların ihtilal fikrini yaydıklarını vurgulamaktadırlar. Hınçakların planının, Türklere ve Kürtlere saldırarak onların karşılık vermesinin sağlanması, bunun sonucunda sadece Hristiyan (Ermeni) ölümlerinin Avrupa basınında yansıtılarak Avrupada Türk karşıtı duyguların körüklenmesi ve böylece bağımsız Ermenistanın yolunu açacak bir Avrupa müdahalesi olduğunu belirtmektedirler.[8] Hınçakların bu amaçla halkı silah ve dış müdahale gibi vaatlerle halkı kandırdığını ifade eden yazarlar, Avrupa müdahalesi planlarının başarısız

olmasıyla Ermenilerin piyon olarak feda edildiği sonucuna varmaktadırlar. Hatta Avrupa müdahalesi olsa bile, isyancılara yardım etmek için çok geç kalınmış olacağını öne sürmektedirler.[9]

Kitapta, Sasun olayları ile ilgili Batı basınında çıkmış birçok haber örneği bulunmaktadır. Yazarlar, haberlerin sadece Ermeni ölümlerine odaklandığına, Kürt veya Türk ölümlerinden bahsetmediğine dikkat çekmektedirler. Basında çıkan haberlerde Ermeni ölümleri abartılı sayıda verilmiş (3,000den 10,000 ve bazen daha yüksek gerçek dışı miktarlar) ve Türk askerleri tarafından gerçekleştirilen korkunç işkence, katliam ve yağma tasvirleri detaylı olarak yer almıştır. Bazı haberler, sözde Türk eylemlerinin gerekçelerini, haksız bir Ermeni ayaklanması korkusu, Ermeni başarılarını kıskanma, Hristiyanlardan (Ermeniler) nefret eden Müslümanların (Kürtler ve Türkler) kana susamışlığı şeklinde açıklamıştır. Ancak hepsindeki tek ortak özellik, Türklerin çok sayıda Ermeniyi acımadan ve haksız yere öldürmesidir.[10]

Ayrıca kitapta, Osmanlı hükümetinin Sasun olayları ile ilgili rapor ve haberlere sansür uyguladığından ve muhabirlerin bölgeye girişlerinin engellendiğinden bahsedilmektedir.[11] Yazarlar, Osmanlı hükümetinin bölgeye girişi engelleyerek uydurma raporların ortaya çıkmasına zemin hazırladığının altını çizmektedirler. Buna ek olarak, bu sansür Batı basınına Osmanlı hükümetini suçlamak için başka bir bahane vermiştir: Osmanlı yönetiminin gerçekleri gizlediğini bildirmişlerdir. Yazarlar, muhabirlerin bölgede olmaları durumunda, niyetleri ne olursa olsun, daha doğru haberler yapmış olabileceklerinin altını çizmektedirler.

Yazarlar çok ilginç ve önemli bir duruma dikkat çekmektedirler: bazı gazete haberlerinin kaynakları teşhis edilmesi mümkün değildir.[12] Haberlerin kaynakları gösterilmemiş, ulaşan bir bilgiye göre, Küçük Asyanın çeşitli bölgelerinden gelen mektuplar, bir Ermeniyle yazışmalar, alınan özel raporlar gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu, Sasun hakkındaki haberlerin gerçekliği hakkında şüphe uyandırmaktadır.

Buna ek olarak, yazarlar basın kaynaklarının tarafsız olmadığını söylemektedirler. Hınçaklar ve sempatizanlarının Osmanlı zulmü haberlerini yayan kaynaklardan birisi olduğu açıktır. Ermeni Vatansever Derneği (Armenian Patriotic Association) ve İngiliz-Ermeni Derneği (Anglo-Armenian Association), İngiliz basınının başka önemli kaynakları olmuştur. Bu Armenofil örgütler, ileri gelen İngiliz politikacılarla yakın ilişkiler kurmuş ve sözde Türk vahşeti tasvirlerinin yayılmasında etkili olmuşlardır. Amerikalı misyonerler de Ermeni davasını yaymada kilit rol oynamıştır. Yazarlar, misyonerlerin İslama karşı büyük antipati duyduklarını ve dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğuna gelmeden önce de önyargılı olduklarını ifade etmektedirler. Ermenilerle yakın ilişkileri olan bu misyonerler, Ermenilerin verdiği tüm bilgileri doğruluklarını sorgulamadan rapor etmişlerdir.[13]

Sasun: The History of an 1890s Armenian Revolt Osmanlı İmparatorluğundaki yabancı diplomatların Sasun olayları ile ilgili raporlarına da yer vermektedir. O dönemde, İngiliz hükümetlerinin Osmanlı İmparatorluğuna karşı hiç sempatisi olmamış ve Türk karşıtlığı ile bilinen William Ewart Gladstone[14] gibi başbakanlar tarafından yönetilmiştir. Yazarlar, İngiliz diplomatların çoğunun da amirleri gibi düşündüğünü belirtmektedirler. Bu durum diğer ülkelerin diplomatlarının çoğunda da söz konusu olmuştur. Bu diplomatların

kaynakları esasen Ermeniler ve misyonerler olmuş, dolayısıyla asılsız raporlar göndermişlerdir.

Diğer taraftan yazarlar, Sasun olayları hakkında daha farklı bir yaklaşımı ve daha doğru bir analizi olan Türkiyedeki dönemin ABD Büyükelçisi Alexander W. Terrellin mektuplarından söz etmektedirler. Terrell mektuplarında basın haberlerinin güvenilirliğinden şüphe ettiğini yazmıştır. Birçok Ermeninin Osmanlı hükümeti ve idaresinde çalıştığı için Osmanlı tarafından Hıristiyan ve Ermenilere karşı herhangi bir nefreti reddetmiş ve Ermenilere yönelik İngiliz, Rus ve Fransız sempatisinin, bu ülkelerin Osmanlı topraklarındaki emellerinden kaynaklandığını belirtmiştir. İrlandalıların veya Rus köylüsünün durumunun Osmanlı Ermenilerinden daha iyi olup olmadığını sorgulayan Terrell, Osmanlı İmparatorluğunun diğer dinlere karşı toleranslı olduğuna dikkate çekmiş ve tüm katliam haberlerinin Ermeniler tarafından siyasi amaçlarla hazırlandığını ifade etmiştir.[15] Türk karşıtı bir siyasal ve kültürel bağlamın sonucu olarak, Terrell misyonerler ve Amerikan basını tarafından eleştirilmiş ve görüşleri dikkate alınmamıştır.

Kitap isyandan sonra Sasundaki olayları soruşturmak amacıyla kurulan Sasun Komisyonu ile devam etmektedir. Avrupa ülkelerinin baskısı altındaki Osmanlı Hükümetinin Sasuna bir soruşturma komisyonu göndermeyi teklif ettiğini belirtmektedirler. Sadece Osmanlılardan oluşan bir komisyonun tatmin edici olmadığını ve böyle bir komisyonun kasten bulgularını çarpıtacağı gerekçesiyle bu teklif Avrupalılar tarafından reddedilmiştir. Müzakereler sonucunda, Osmanlı yetkililerinden oluşan bir soruşturma komisyonu ve komisyon oturumlarına katılmak üzere İngiliz, Fransız ve Rus diplomatlardan oluşan bağımsız bir Avrupalı heyetin gönderilmesine karar verilmiştir.[16]

Komisyon görüşmeleri sonrası Avrupalı heyet tarafından hazırlanan raporu inceleyen yazarlar, heyet üyelerinin amacının, Türk ve Kürt ifadelerini dikkate almadan Ermenilerin verdiği ifadelerden seçmeler yaparak Türk ve Kürt karşıtı bir söylem geliştirmek olduğunu ifade etmektedirler. Heyet raporunun, misyoner raporları ve basın haberlerine kıyasla daha ölçülü olmasına rağmen yine de güvenilmez olduğuna dikkat çeken yazarlar, heyet üyelerinin, iddialarının aksini ispat eden bazı delilleri çarpıttığını veya göz ardı ettiğini ve görüşlerinin aksi ifadeleri yanlış aktardıklarını belirtmektedirler. Yazarların dikkat çektiği önemli bir nokta ise heyet üyelerinin Türkleri suçlu çıkarmaya yönelik tüm çabalarına rağmen, binlerce Ermeninin katliamına yönelik kanıt bulamadıkları ve sadece 277 kişinin ölü olarak rapor etmeleridir.[17]

Sonuç olarak, bu tür raporlar Müslümanlara karşı, daha doğrusu Türklere karşı bir imajın oluşmasında başarılı olmuştur. Gerçekten de, yazarların da bahsettiği gibi, Sasun olayları Batıda kınamaların yükselmesine neden olmuştur. Hristiyan Ermenileri kurtarma ve Türkleri cezalandırmaya yönelik sert eylem çağrıları yapılmıştır. Kimileri Ermenilerin lehine reformlar yapması için Osmanlı İmparatorluğunu zorlamayı önermiştir. Avrupanın müdahale etmesi veya İmparatorluğun feshini zorlamaya yönelik talepler de olmuştur. İngiltere ve ABDdeki Armenofil kuruluşlar ve kiliseler Türklere karşı karalama kampanyaları başlatmıştır. Ancak, Avrupanın müdahalesiyle bağımsız Ermenistanın kurulması hedefi gerçekleşememiştir.

Yazarlar kitapta Sasun hakkındaki tek taraflı haber ve raporları, Sasun olayları ile ilgili tek

güvenilir kaynak olan Sasun Komisyonu tutanaklarını temel alarak oluşturdukları karşı argümanlarla çürütmektedirler. Yazarlar, Avrupalı heyetin tek taraflı raporunun aksine, Türkler, Ermeniler ve Kürtler tarafından komisyona verilen bütün ifadeleri göz önünde bulundurmakta, Avrupa ve Ermeniler tarafından ileri sürülen katliam iddialarının aksini ispat eden kanıtlar ortaya koymaktadırlar. Ayrıca, bu tarz yanlış haberlerin ardındaki saikler hakkında sağlam değerlendirmeler yapmaktadırlar. Bütün bunlara ek olarak, raporlar ve haberlerin geçerliliğini sorgulanmasına yol açan çeşiti hatalar ve mantıksızlıkları ortaya çıkarmaktadırlar.

Hristiyanlara (Ermenilere) yönelik Osmanlı zulmü şeklindeki yaygın söylem bugün halen geçerlidir. Güvenilirliği şüpheli misyoner raporları ve Batı basınında çıkan haberler, birçok popüler yazar ve tarihçi tarafından tarihi gerçek olarak kabul edilmekte ve sayısız kitapta alıntılanmaktadır. Ayrıca, bu raporlar ve haberler, Ermeni Soykırımı söyleminin temelleri olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden, *Sasun: The History of an 1890s Armenian Revolt*, somut ve makul argümanlar ortaya koyarak, bu raporlar ve haberlerdeki yanlış bilgileri çürütmesi bakımından değerli bir çalışmadır. Kitap, ayrıca, günümüzde her zamankinden çok ön planda olan kampanya ve söylemin başlangıcını göstermesi bakımından ayrı bir önem taşımaktadır.

[1] Prof. Dr. Justin McCarthy, Louisville Üniversitesi'nde ABD'li tarih profesörüdür. Osmanlı İmparatorluğu, modern Türkiye ve Ortadoğu konularında uzman olan McCarthy, bu konular hakkındaki birçok kitabın yazarıdır.

[2] Prof. Dr. Ömer Turan, Ortadoğu Teknik Üniversitesinde tarih profesörüdür. The Turks in Bulgaria(Bulgaristandaki Türk Azınlığı 1878-1098) ve Avrasyada Misyonerler adlı kitapların yazarıdır.

[3] Prof. Dr. Cemalettin Taşkıran Gazi Üniversitesinde tarih profesörüdür. Türk tarihi ve uluslararası ilişkiler konusunda birçok makalesi vardır. Türk ve Osmanlı tarihi hakkında da çeşitli kitapları vardır.

[4] Justin McCarthy, Ömer Turan, Cemalettin Taşkıran, *Sasun: The History of an 1890s Armenian Revolt*, The University of Utah Press, Salt Lake City, 2014, s.10.

[5] Ibid, s.15.

[6] Ibid, s.26.

[7] Devrimci Hınçak Partisi, 1887 yılında Rus uyruklu Ermeni öğrenciler tarafından İsviçre'nin Cenevre kentinde kurulmuştur. Partinin amacı, propaganda, ajitasyon ve terör

aracılığıyla yapılacak devrim yoluyla bağımsız Ermenistanın kurulmasıdır.

[8] Yazarlar, bu planın 1876 yılında Bulgaristandaki isyanlardan esinlendiğini belirtmektedirler. Bulgar isyancıların isyanlarını Müslüman köylülere öldürmesiyle başlattığını, sadece Bulgar Hıristiyanların ölümlerinin Avrupada basına yansıtılmasıyla Rus müdahalesi ile sonuçlanan bir Türk karşıtlığının yaratıldığını ifade etmektedirler. Bunun sonucunda yeni devleti kurulmuştur.

[9] Ibid, s.23.

[10] Ibid, s.70.

[11] Ibid, s.49.

[12] Ibid, s.43.

[13] Bostondaki American Board of Commissioners for Foreign Mission (Amerikan Protestan Misyoner Kuruluşu), misyonerler tarafından gönderilen bilgilerin yayılmasında aracılık görevi üstlenmiştir.

[14] İngilterede dört kere başbakanlık yapan William Ewart Gladstone (1809-1898), kaleme aldığı *Bulgaristan Vahşeti ve Doğu Sorunu* adlı meşhur broşüründe şunları yazmıştır:En kısa şekliyle Türk ırkının ne olduğunu tasvir etmeme müsaade edin. Bu yalın olarak Müslümanlık sorunu değildir. Sorun, Müslümanlığın acayip karakterli bir ırkla birleşmesindedir. Onlar ne Hint Müslümanları gibi yumuşak başlı, ne Suriyeli Selahaddin gibi şövalye ruhlu, ne de İspanyalı Müslümanlar gibi kültürlüdürler. Onlar Avrupaya girdikleri o kara günden beri insanlığın dev bir insanlık dışı örneğidir. İngiliz-Ermeni Derneğini kabul ederken yaptığı bir konuşmada da Türkleri dünyanın belası, medeniyetin yüz karası ve insanlığın laneti olarak nitelemiştir.

[15] Ibid, s.114.

[16] Ibid, s.116.

[17] Ibid, s.151.

Yazar Hakkında :

Ali Murat Taşkent, Nisan 2015 ile Eylül 2017 arasında Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) analist olarak çalışmıştır. Taşkent, Kafkasya ve Türkiye-Ermenistan ilişkileri üzerinde çalışmalar yürütmüştür.

Atıfta bulunmak için: TAŞKENT, Ali Murat. 2026. "KİTAP İNCELEMESİ-SASUN: THE HISTORY OF AN 1890s ARMENIAN REVOLT." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2015 / 8. Nisan 20. Erişim Temmuz 04, 2026. https://mail.avim.org.tr/tr/Analiz/KITAP-INCELEMESI-SASUN-THE-HISTORY-OF-AN-1890s-ARMENIAN-REVOLT

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır